

ПРОБЛЕМИ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ

В. Сташис, професор, академік
АПРН України, директор
Харківського Центру вивчення
організованої злочинності при
НЮА України імені Ярослава
Мудрого

Проблеми боротьби з організованою злочинністю і корупцією в Україні*

Впровадження ринкових реформ у самостійній Україні в перші 5–6 років протікало суперечливо і непослідовно. У зв'язку з цим виникли складні економічні та соціальні умови і, як наслідок, погіршилася криміногенна обстановка, зросла злочинність, у тому числі й організована.

У 1995 р. організованими групами було вчинено 4,5 тис. злочинів, у 1999 р. — 9,5 тис. Отже, за чотири роки їх кількість з боку цього кримінального контингенту збільшилася більш ніж удвічі.

Організовані злочинні формування проникають у легальні комерційні структури, залучають до своєї діяльності корумпованих працівників, співробітників правоохоронних і митних органів, контролюють десятки господарюючих. Вони мають, так би мовити, «своїх людей» і в системі органів управління державним і комунальним майном. Про це свідчить, наприклад, факт незаконної, по суті, безкоштовної передачі під виглядом реструктуризації одній із комерційних структур у Криму майна державного підприємства «Бахчисарайський винний завод» вартістю понад 13 млн. грн. (приблизно 2,5 млн. доларів США).

* Стаття підготовлена за матеріалами доповіді, з якою автор виступив 16 листопада 2000 р. на щорічному з'їзді Американського Товариства Кримінологів у Сан-Франциско.

В останні роки Україна зіткнулася з тотальною криміналізацією зовнішньоекономічної діяльності. Багато українських підприємств мають мільйонну заборгованість за зовнішньоекономічними операціями. Це трапилось внаслідок взаєморозрахунків між фіктивними українськими та іноземними фірмами.

Серйозні порушення законності допускають суб'єкти підприємницьких структур у фінансово-кредитній і банківській діяльності, що сприяє проникненню в зазначені сфери організованих злочинних груп. Останні шляхом створення псевдофірм обертають безготівку на величезні фінансові кошти, легалізують незаконні доходи.

Не обійшли стороною представники організованої злочинності і сферу роздержавлення і приватизації державного майна. Вони скористалися перш за все прогалинами в законодавстві, яке регламентувало цей процес, недосконалістю надмірно заформалізованого механізму приватизації, відсутністю відкритості її проведення, наявністю корумпованих елементів серед працівників органів приватизації і в керівництві на приватизованих об'єктах. Ділки організованого злочинного світу використовували при цьому безліч лазівок для легалізації незаконно здобутих капіталів, придбання приватизованого майна у власність тіньових економічних структур. У результаті цього в країні з'явилася широка мережа кримінально орієнтованих фірм та організацій.

В ході приватизації допускалися різні правопорушення, зокрема: штучне заниження вартості об'єктів приватизації шляхом незаконного списання напередодні приватизації основних і оборотних коштів, цінного обладнання та автоматизованих ліній, які потім передавалися різним комерційним структурам і фізичним особам; порушення розрахунків за об'єкти приватизації. Наприклад, під час приватизації Лисичанського управління по забезпеченню нафтопродуктами його керівниками шляхом службового підлогу майже вдвічі була занижена вартість основних фондів, а прихована — привласнена. Акціонерне товариство «Прикарпаття», вартість основних фондів якого становила 15 млн. доларів США, було викуплено за 3 млн. доларів.

На сьогодні в нашій країні здійснюється низка заходів, спрямованих на попередження організованої злочинності. Зок-

рема, посадові особи вищих державних органів України вживають заходи щодо зниження організованої злочинності у сфері економічної діяльності, а саме: а) зменшення обсягу тіньової економіки (яка зараз становить приблизно 50% від офіційної); б) усунення деформацій зовнішньої торгівлі; в) наведення порядку в сфері приватизації; г) забезпечення легалізації і відкритості всіх форм бізнесу, який приносить користь країні; г) вирішення проблем бартерних платежів, подолання безгосподарності та безвідповідальності; д) вдосконалення оптимальної правової бази по боротьбі з організованою злочинністю.

До їх розробки були залучені вчені Академії правових наук України, Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого, інших наукових і навчальних закладів, провідні практичні працівники. Їх рекомендації знайшли своє відображення в проекті нового Кримінального кодексу України. В його Загальній частині поряд з такими формами співучасті, які містяться в чинному кримінальному законодавстві, передбачено дві нові (для законодавця) форми співучасті: поперше, вчинення злочину організованою групою; по-друге, вчинення злочину злочинною організацією. Введення в кримінальний закон їх визначення має істотно підвищити ефективність боротьби з організованою злочинністю.

На розвиток цих положень Загальної частини в Особливій частині проекту Кримінального кодексу передбачена відповідальність за саме створення злочинної організації, як і керівництво нею чи участь у ній. Керівник відповідає за всі злочини, вчинені організованою групою чи злочинною організацією, якщо вони охоплювалися його наміром. Покарання за такі дії встановлено у вигляді позбавлення волі на строк від п'яти до п'ятнадцяти років.

З прийняттям нового Кримінального кодексу кримінальне законодавство України буде приведено у відповідність зі ст. 4 Конвенції «Про відмивання, пошук, арешт і конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом». У КК подібна норма викладається в такій редакції: «Вчинення фінансових операцій та інших угод з грошовими коштами та іншим майном, здобутих завідомо злочинним шляхом, а також використання зазначених коштів та іншого майна для здійснення підприємницької чи іншої господарської діяльності, а також створення організованих груп в Україні чи за її межами для легалізації

(відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих за-відомо злочинним шляхом». Відповідальність за цей злочин встановлено у вигляді штрафу від 500 до 3 тис. неоподатковуваних мінімумів доходів громадян чи позбавлення волі на строк від двох до восьми років з конфіскацією грошових коштів та іншого майна, здобутих завідомо злочинним шляхом. Це пояснюється тим, що до легалізації (відмивання) грошових коштів та іншого майна часто вдаються організатори і учасники кримінальних угруповань.

За попередніми підрахунками, здійснення заходів щодо легалізації тіншових капіталів забезпечило б додаткове надходження до бюджету понад 17 млрд. грн.

Українська негативна роль у виникненні та існуванні організованої злочинності відіграє корупція. Її згубний вплив відчувається в усьому світі. Відбувається це тому, що у владних та управлінських повноваженнях криється велика спокуса для осіб, схильних до протиправного збагачення.

В Україні діє Закон «Про боротьбу з корупцією», що набрав чинності 5 жовтня 1995 р. Під корупцією в цьому Законі мається на увазі діяльність осіб, уповноважених на виконання функцій держави, спрямована на протиправне використання наданих їм повноважень з метою одержання матеріальних благ, послуг, пільг чи інших переваг. До числа корупційних діянь у цьому розумінні належать: незаконне одержання особами, уповноваженими виконувати функції держави і у зв'язку з виконанням таких функцій, матеріальних благ, послуг, пільг та інших переваг, у тому числі прийняття чи одержання предметів (послуг) шляхом їхнього придбання за ціною, істотно нижчою від її фактичної (дійсної) вартості; одержання зазначеними особами кредитів чи позичок, придбання цінних паперів, нерухомості чи іншого майна з використанням при цьому пільг чи переваг, не передбачених чинним законодавством.

До суб'єктів корупційних діянь належать: державні службовці, народні депутати та депутати місцевих органів самоврядування.

Здійснення особою корупційних діянь тягне адміністративну відповідальність у вигляді штрафу від п'ятнадцяти до двадцяти п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і звільнення її від посади, яку вона обіймає.

Найнебезпечнішим проявом корупції є хабарництво, яке розглядається законодавством України як один із видів суспільно небезпечних діянь. Воно виражається в одержанні посадовою особою в якому б то не було вигляді хабара за виконання чи невиконання в інтересах особи, яка дає хабара, якої-небудь дії з використанням наданої їй влади або посадового становища (ст. 168 КК).

У названій статті передбачено і два склади одержання хабара з кваліфікуючими ознаками, тобто такими, що обтяжують відповідальність. *Перший* передбачає одержання хабара у великому розмірі або посадовою особою, яка займає відповідальне становище, або за попередньою змовою групою осіб, або повторно, або поєднане з вимаганням хабара (покарання: позбавлення волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна і з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на п'ять років). *Другий* — одержання хабара в особливо великому розмірі або посадовою особою, яка займає особливо відповідальне становище (покарання: позбавлення волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна і з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю строком до п'яти років).

Корупція — вкрай небезпечно для держави негативне соціально-правове явище, тому що вона підриває авторитет державного апарату, дискредитує його діяльність, завдає економічну і політичну шкоду, гальмує розвиток реформ, практично знижує ефективність розроблених програм.

Корупція стає ще більш небезпечним явищем, коли вона пов'язана з діяльністю організованих злочинних груп. У цих випадках нерідко приймаються рішення на користь конкретних структур, підконтрольних злочинним формуванням, доводяться до банкрутства державні підприємства з їх наступним викупом кримінальними елементами, розширюються інвестиції, надані під гарантії уряду, державного майна, а також бюджетних коштів.

Правоохоронними органами України протягом тільки першої половини 2000 р. було виявлено факти вчинення корупційних діянь понад 3 тис. державних службовців, до числа яких входять 11 працівників центральних органів виконавчої влади. За цей же період виявлено понад 1,3 тис. фактів

одержання хабарів, із них 540 злочинів, учинених групою осіб за попередньою змовою, близько 590 випадків одержання хабара в особливо великих розмірах, а також посадовими особами, які займають особливо відповідальне становище.

Учасники багатьох конференцій, семінарів і симпозіумів, проведених в Україні та інших країнах СНД, присвячених проблемі боротьби з корупцією, висловили багато рекомендацій, які заслуговують на увагу, зокрема: а) посилити рішучу боротьбу з корупцією в усіх ешелонах влади, особливо вищих, проявляючи при цьому непорушну політичну волю і додержуючись принципу «всі рівні перед законом»; б) забезпечити відкритість (прозорість) прийняття державними органами економічно значущих рішень; в) об'єднати в боротьбі з корупцією діяльність державних антикорупційних структур і зусилля всього суспільства.

Наведені рекомендації, як і інші рекомендації, безумовно, є слухними. Втілення їх у закон і практику діяльності правоохоронних органів повинно підвищити ефективність боротьби з організованою злочинністю і корупцією в Україні.

Надійшла до редколегії 10.04.01

М. Мельник, заступник керівника
Головного науково-експертного
управління Апарату Верховної Ради
України, кандидат юридичних наук

Корупційні правопорушення: поняття та види

Одним із ключових у правовому аспекті питань щодо підвищення ефективності протидії корупції є визначення поняття та видів корупційних правопорушень.

Аналіз чинного законодавства та спеціальної літератури свідчить, що в цьому питанні існує не менша невизначеність, ніж у питаннях щодо розуміння соціальної та правової сутності корупції, її ознак та поняття. Слід зазначити, що у нормативній та науковій лексиці вживаються різні терміни для назви корупційних правопорушень: корупційні правопору-